

*Правдюк С. М.,
здобувач кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БОРОТЬБИ З ІНФОРМАЦІЙНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Аналізується стан нормативно-правових засад боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні та висловлюється авторська позиція щодо необхідності удосконалення нормативно-правових засад боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні шляхом ухвалення системи (пакету) нормативно-правових актів: Концепції боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні, Стратегії боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні, Державних цільових програм боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні у відповідних сферах суспільства чи з конкретними видами інформаційних правопорушень («Державна цільова програма боротьби з комп'ютерними злочинами в Україні», «Державна цільова програма боротьби з електронним шахрайством в Україні» тощо).

Ключові слова: правопорушення, інформаційні правопорушення, комп'ютерні правопорушення, кіберзлочинність, інформаційні злочини, комп'ютерні злочини.

Постановка проблеми. Нині інформаційні правовідносини в Україні урегульовано значною кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили – Конституцією, законами, постановами, указами, розпорядженнями, міжнародними договорами та угодами, ратифікованими Україною, тощо. Навіть поверхневий їх аналіз дозволив зробити висновок про їх неефективність та невідповідність сучасних реаліям. Нагальним завданням для науковців та нормотворців є розроблення правових засад боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні. Адже нині відсутнє сформоване правове поле у цій сфері. Крім відповідних статей у Кримінальному кодексі України, Кодексі про адміністративну відповідальність тощо, що передбачають юридичну відповідальність за скоєння різного роду інформаційних правопорушень, у державі не ухвалено жодного нормативно-правового акту, де б закріплювались понятійно-категоріальний апарат у цій сфері, уніфікований перелік інформаційних правопорушень, їх загальна характеристика, прогноз розвитку, основні завдання, шляхи, напрями, механізм, етапи боротьби та попередження цих видів правопорушень, організаційно-функціональна структура органів, що здійснюють таку діяльність, а також її інформаційно-наукове, кадрове, матеріально-технічне й фінансове забезпечення тощо.

Зазначене вище й зумовило актуальність написання цієї наукової роботи. **Метою статті** є визначення основних шляхів удосконалення нормативно-правових засад боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні.

Задля досягнення цього автором поставлено такі завдання:

- проаналізувати стан нормативно-правових засад боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні;
- запропонувати основні шляхи удосконалення нормативно-правових засад боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще близько десяти років тому за ініціативою МВС України фахівцями Міжвідомчого науково-дослідного центру із проблем боротьби з організованою злочинністю було розроблено проект Концепції стратегії реалізації державної політики щодо боротьби з кіберзлочинністю в Україні [1].

Незважаючи на те, що ретельне вивчення цього проекту Концепції науковцями, зацікавленими органами державної виконавчої влади та окремими фахівцями-практиками з'ясувало, що вона має значні недоліки та потребує редагування тексту, схвальним є сам факт розроблення такого документа. Адже вперше запропоновано визначити правовий та кримінологічний аналіз сучасного стану боротьби з комп'ютерною злочинністю, здійснено прогноз розвитку та закріплено заходи боротьби з кіберзлочинністю, що приймаються на міжнародному та національному рівнях, тощо.

Водночас комп'ютерні правопорушення, комп'ютерна злочинність є складовою частиною інформаційних правопорушень та інформаційної злочинності відповідно. А тому доречно до цієї проблематики застосовувати системний підхід, зокрема розробити, насамперед, правові засади боротьби з інформаційними правопорушеннями шляхом прийняття пакету нормативно-правових актів: Концепції боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні, Стратегії боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні та державних цільових програм за її окремими напрямками («Державна цільова програма боротьби з комп'ютерними злочинами в Україні», «Державна цільова програма боротьби з електронним шахрайством в Україні» тощо).

Державні цільові програми також можуть бути розроблені за сферами життєдіяльності, наприклад, Державна цільова програма боротьби з інформаційними правопорушеннями в економічній сфері, Державна цільова програма боротьби з інформаційними правопорушеннями в політичній сфері, Державна цільова програма боротьби з інформаційними правопорушеннями в соціально-культурній сфері тощо.

У правовій системі України на законодавчому рівні визначено лише правові засади розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм, їх мета і види.

Так, Законом України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 року закріплено, що державна цільова програма розробляється за сукупності таких умов:

- існування проблеми, розв'язання якої не можливе засобами територіального чи галузевого управління та потребує державної підтримки, координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- відповідності мети програми пріоритетним напрямом державної політики;
- необхідності забезпечення міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків технологічно пов'язаних галузей та виробництв;
- наявності реальної можливості ресурсного забезпечення виконання програми [2].

З метою обґрунтування необхідності розроблення державної цільової програми та визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми розробляється Концепція державної цільової програми, яка має містити наступне:

- визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована програма;
- аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання шляхом розроблення і виконання програми;
- визначення мети програми;
- визначення, порівняльний аналіз можливих варіантів розв'язання проблеми та обґрунтування оптимального варіанта;
- визначення на основі оптимального варіанта шляхів і засобів розв'язання проблеми, строків виконання програми;
- оцінку очікуваних результатів виконання програми, зокрема економічних, соціальних, екологічних, та визначення її ефективності;
- оцінку фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання програми [2].

Механізм розроблення, погодження, подання для затвердження та виконання державних цільових програм, а також зміст їх розділів деталізовано у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» від 31 січня 2007 року [3].

Згідно з цією Постановою Кабінету Міністрів України [3] проект програми має містити такі розділи:

1. Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована програма, де чітко формулюється проблема, обґрунтовується її значущість і відповідність пріоритетам державної політики (з посиланням на документ, в якому визначено пріоритети), порівнюються основні прогностичні показники її розв'язання з відповідними показниками іноземних держав і вітчизняними офіційними статистичними даними, взятими, як правило, за період не менше, ніж 3-5 років до початку розроблення проекту програми, а у разі їх відсутності – даними наукових досліджень, бухгалтерського обліку тощо (з посиланням на джерела інформації).

2. Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом, де подається аналіз причин виникнення проблеми, обґрунтовується неможливість її розв'язання в рамках раніше прийнятих програм, а також визначаються основні заходи для розв'язання проблеми.

3. Мета програми, яка чітко і стисло визначається з урахуванням напрямів соціально-економічного та тенденцій науково-технічного розвитку держави.

4. Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів, де проводиться аналіз можливих варіантів розв'язання проблеми з визначенням переваг і недоліків таких варіантів, наводяться приклади розв'язання подібних проблем в інших країнах (в основному в проектах концепцій програм з наукових та науково-технічних питань).

5. Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання програми, де визначаються оптимальний варіант розв'язання проблеми, строки виконання програми (як правило, не більше 5 років), виконання її завдань і заходів.

6. Очікувані результати виконання програми, визначення її ефективності, показників, зокрема економічних, соціальних, екологічних, яких передбачається досягти в результаті виконання програми, та проведення їх оцінки з урахуванням офіційних статистичних показників найближчого від початку виконання програми звітного року.

7. Оцінка фінансових (з обґрунтуванням обсягів фінансових ресурсів за джерелами фінансування та оцінкою реальних можливостей ресурсного забезпечення виконання програми за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел), матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання програми.

Отже, механізм розроблення, погодження, подання для затвердження та виконання державних цільових програм, а також їх зміст знайшли своє правове закріплення. Екстраполюючи закріплені норми на предмет нашого дослідження, структура Державної цільової програми боротьби з комп'ютерними правопорушеннями в Україні має містити зазначені вище розділи.

Щодо Концепції інформаційних правопорушень в Україні та Стратегії боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні, структура цих нормативно-правових актів не знайшла необхідного нормативного закріплення.

Нині у правовій системі України нараховується значна кількість правових актів із назвою «концепція» та «стратегія», наприклад, Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу», Закон України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України», Указ Президента України «Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» тощо. Водночас структура, зміст, мета, завдання тощо цих нормативно-правових актів не визначено.

Саме тому доречно розглянути наукові напрацювання щодо розуміння змісту, структури, мети, завдання цих актів.

Концепція (від лат. *conceptio* – розуміння, система) – певний спосіб розуміння, трактування будь-яких явищ, основний погляд, керівна ідея для їх висвітлення; керівний задум, конструктивний принцип різних видів діяльності [4, с. 247].

У вітчизняній юридичній енциклопедії міститься визначення концепції правової, під якою розуміється провідна ідея, точка зору на те або інше правове явище, яка

схвалена у встановленому порядку, кладеться в основу відповідних організаційних заходів, законодавчих актів, рішень тощо [5, с. 339].

Концепція як нормативно-правовий акт має відображати систему офіційно прийнятих поглядів у державі на конкретну проблематику, зокрема інформаційні правопорушення. Вона має фундаментальне значення, оскільки на її основі ухвалюються інші нормативно-правові акти, що деталізують, конкретизують положення, закріплені в Концепції.

Інтегруючи погляди фахівців інформаційної проблематики та дослідження зарубіжних і вітчизняних нормативно-правових актів, вважаємо за доцільне висловити власну авторську позицію щодо структури Концепції боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні. Отже, вона має складатися з таких структурних елементів:

- преамбула;
- загальні положення;
- система інформаційних правопорушень в Україні;
- мета та завдання боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні;
- принципи боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні;
- основні напрями державної політики боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні;
- інституційно-правовий механізм боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні;
- міжнародне співробітництво України у сфері боротьби з інформаційними правопорушеннями;
- прикінцеві положення.

У преамбулі має лаконічно визначитися важливість, своєчасність, необхідність прийняття цього нормативно-правового акту.

Перший розділ має містити загальні положення та розкривати такі питання: зміст основних понять, що не знайшли свого відображення в чинному інформаційному законодавстві («інформаційні правопорушення», «комп'ютерні правопорушення», «інформаційні злочини», «інформаційні делікти», «кіберзлочинність», «комп'ютерні злочини», «адміністративні інформаційні делікти», «цивільно-правові інформаційні делікти», «Концепція боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні», «державна політика у сфері боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні», «основні напрями боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні», «інституційно-правовий механізм боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні» тощо).

У другому розділі слід розкрити мету боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні, а також ті завдання, що необхідно вирішити задля її досягнення.

Третій розділ має визначати перелік інформаційних правопорушень в Україні, де належить класифікувати їх за відповідними критеріями.

У четвертому розділі доцільно окреслити принципи боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні, тобто основоположні, концептуальні засади її проведення.

П'ятий розділ має розкривати основні напрями державної політики боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні шляхом визначення таких засад:

- основні положення державної політики боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні;

- завдання державної політики боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні;

- магістральні, пріоритетні напрями державної політики боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні.

У шостому розділі під назвою «Інституційно-правовий механізм боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні» слід окреслити такі основи:

- суб'єкти боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні;

- основні функції суб'єктів боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні;

- повноваження та компетенція суб'єктів боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні;

- матеріально-технічне, фінансове, кадрове тощо забезпечення інституційно-правового механізму боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні.

Сьомий розділ має розкривати засади співробітництва України з міжнародними організаціями, зарубіжними країнами у сфері боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні.

У прикінцевих положеннях повинні розкриватися порядок набрання чинності Концепції боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні та контроль за реалізацією закріплених норм.

Щодо Стратегії боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні, то здебільшого такий вид нормативно-правового акту вказує на порядок реалізації тих теоретичних засад, що закріплено Концепцією. Отже, якщо Концепція боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні закріплює засади державної політики щодо боротьби з інформаційними правопорушеннями, то Стратегія боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні закріплює етапи, напрями, виконавців, особливості боротьби з конкретними видами інформаційних правопорушень тощо.

Висновки. Таким чином, багатоаспектність і комплексність проблеми інформаційних правопорушень потребує системного вирішення. Найбільш ефективним та адекватним напрямом удосконалення нормативно-правового регулювання боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні є прийняття системи (пакету) нормативно-правових актів: Концепції боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні, Стратегії боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні, Державних цільових програм боротьби з інформаційними правопорушеннями в Україні у відповідних сферах суспільства чи з конкретними видами інформаційних правопорушень («Державна цільова програма боротьби з комп'ютерними злочинами в Україні», «Державна цільова програма боротьби з електронним шахрайством в Україні» тощо).

Література:

1. Проект Концепції стратегії реалізації державної політики щодо боротьби з кіберзлочинністю в Україні // <http://www.mnnc.naiu.kiev.ua>.
2. Про державні цільові програми : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 25. – Ст. 352.
3. Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 року // Офіційний Вісник України. – 2007. – № 8. – Ст. 86.

4. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. 3-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1984. – 624 с.
5. Шемшученко Ю.С. Концепція права / Ю.С. Шемшученко // Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: «Укр. Енциклоп.», 2001. – Т. 3. – С. 339.

Правдюк С. М. Нормативно-правовые основы борьбы с информационными правонарушениями в Украине: состояние и перспективы

Аннотация. Анализируется состояние нормативно-правовых основ борьбы с информационными правонарушениями в Украине и выражается авторская позиция о необходимости совершенствования нормативно-правовых основ борьбы с информационными правонарушениями в Украине путем принятия системы (пакета) нормативно-правовых актов: Концепции борьбы с информационными правонарушениями в Украине, Стратегии борьбы с информационными правонарушениями в Украине, Государственных целевых программ борьбы с информационными правонарушениями в Украине в соответствующих общественных сферах или с конкретными видами информационных правонарушений («Государственная целевая программа борьбы с компьютерными пре-

ступлениями в Украине», «Государственная целевая программа борьбы с электронным мошенничеством в Украине» и др.).

Ключевые слова: правонарушения, информационные правонарушения, компьютерные правонарушения.

Pravdyuk S. Regulatory and Legal Framework to Combat Information Offences in Ukraine: Status and Prospects

Summary. Analyzed state regulatory framework to combat violations of information in Ukraine and expressed the author's position on the need to improve the regulatory and legal framework for combating offenses of information in Ukraine through adoption system (package) regulations: Concepts offenses against information in Ukraine, Fight Strategy information on violations in Ukraine, state target programs to combat information offenses in Ukraine in the relevant sectors of society or to specific types of crime information («State Program to combat computer crime in Ukraine», «The government programs to combat electronic fraud in Ukraine» etc.).

Key words: offense, offense information, informational offenses, offenses in the area of information security.